

VREME

DODATAK:
KOS
i DOS

18. april 2002. Cena 80 din, Crna Gora: 1.50 EUR Broj 589

TRGOVINA SAMOUBISTVOM

RANKO BUGARSKI O POSTOKTOBARSKOM JEZIKU

se govna, a kad ćeš glumiti i režirati."

"Konflikt interesa" neminovno stvara nepotizam, nepotizam neminovno relativizuje merilo kvaliteta, sužava kreativni prostor i vodi stvaranju zatvorenih interesnih grupa. Sprečavanje konflikta interesa jedan je od najvažnijih antikorupcijskih zakona, koji će se vrlo brzo naći u Skupštini Republike Srbije. Korupcija je na zapadu kašalj, kod nas kancer. Njeno suzbijanje je direktno proporcijalno šansi da tranzicija uspe. Pa i ova naša pozorišna. Koliko god sofisticirana bila.

Kada sam shvatio da moji akademski vapaji, osim akademskog polemisanja i sporadičnog akademskog približavanja stavova, ne izazivaju nikakav praktični outcome, a kao pristalica teorije da su novinari najnespremniji dočekali tranziciju, odlučio sam da se prilagodim njihovom ukusu i da udarim žestoko i bez pardona. Dakle, štrajk gladu. Naravno da je upalilo, kao što je promptno usledio i standardni balkanski rebus – "šta se tu iza brda valja?". Nemoguće da normalan čovek izgovara tako opasne istine, a da nema neki prikriveni, pakleni naum. Konsekventno, čitav dijapazon političko-privatno-psihijatrijskih spekulacija, u koji spada i ona najbliža istini, da su mi namere bile upravo one koje sam i saopštio javnosti, bio mi je potpuno predvidiv. Ipak, ono što me je iznenadilo, bila je silina "Wag the dog" kontraudara, u kome je prednjačila jedna urbana beogradska televizija, čije ime ne bih izgovarao iz emotivnih razloga. Posle neverovatno tendencioznog i prljavog snimka koji se histerično vrteo po Beogradu, moja majka i prijatelji su zaista pomislili da sam otkacio poput odmetnutog pukovnika iz Kopline *Apokalipse*.

Sve u svemu, skraćivanje mog "exit pointa" iz svečane lože SNP-a (ulozi su taman počeli da se dižu, šteta) usledilo je kada sam spoznao da moj cilj zapravo nije dovoljno izoštrjen i da je bilo vrlo teško, čak i perverzno, tražiti podršku od ljudi iz kuće, od ljudi od kojih veliki deo mora biti otpušten. Da se neko, kojim slučajem, pojavio sa transparentom "Ja želim da budem otpušten", zaista ne bih preživio.

Dakle, umesto "fatalnih" četrnaest tačaka, moj cilj je bilo podizanje nedopustivo niskog nivoa adrenalina i odgovornosti onih koji odlučuju o našim sudbinama. Za početak, po četrnaest zadatih tema. Narušavanje harmonije vežite sadašnjosti. Prirodni zakoni će to ionako uraditi ali ja mislim da moramo ići mnogo brže. Ljudi, jednostavno, više nemaju živaca da čekaju, preti nam novi *brain drain*. To čujem sa mnogih strana. Berlinski zid je pao pre trinaest godina, ne zaboravimo. Ja ću sačekati do leta. Tada će nam oni ljudi klinci iz Novog Sada vrlo ozbiljno postaviti sudbonosno pitanje: *Serbia, are You ready for the Exit?*

Lavirint opsesija

BULEVAR ZVEZDA (Mulholland Drive);
Režija: *Dejvid Linč*; Uloge: *Naomi Vots*,
Lora Elena Hering, *Džastin Teru*, *En Miler*

Postoji podatak u vezi s *Bulevarom zvezda* koji na prvi pogled izgleda kao ključan – film je nastao od materijala za pilot-TV seriju od koje su producenti odustali. Ovo bi bilo sumnjivo lako objašnjenje za nekoherentnost, neizvesnost, nejasnoće i zbunjivu prirodu filma. Na drugi pogled, međutim: biće da zaokruženosti nema jer je nikad ne bi ni bilo, da kraja nema jer ne postoji, da autor uživa u neizvesnosti, da i njega zbunjuje sve što zbunjuje nas, da je, najzad, *Bulevar zvezda* večni niz, perpetuum mobile pitalica koju je Linč sam sebi podmetnuo, umoren istrajnom tupošću *tudih* pitalica. Za početak je odabrao nekoliko motiva koji ga intrigiraju, a sebi je zadao da ih poveže tako da pri svakoj smišljenoj vezi u niz ubaci još jedan novi motiv. Tako je matematički usavršio onirički patent isproban u *Tvin Piksu*, sa sumnjivom doslednošću forsiran u filmu *Vatro, hodaj sa mnom*, a u izmenjenom obliku primenjen u *Hotelu izgubljenih duša*. I onda, iz egzaktnog sveta pravila koja ga zabavljaju, Linč lako stiže u fantaziju snova i neobjašnjivog, čije rešenje uvek deluje tu, nadohvat ruke, ali nekako uvek izmiče za nanometar.

Logično zaljubljen u Holivud, i logično ironičan spram te ljubavi, on svoj rastrzani san smešta u – industriju snova, gde dovodi provincijalku sa snom da postane zvezda

dalje nastavlja upošljavanjem zvezde ere mjuzikla *En Miler*, koja, kao nastojnica pansiona u kom žive holivudski starosedeooci, oživljava svu nostalgiju i bol onih nezahvalnika kojima *Titanik* i *Gladijator*, eto, nisu prirasli srcu. Australijanka rođena u Britaniji možda ne deluje kao prvi logičan izbor da se sledi taj koncept, ali neverovatna Naomi Vots iznad strasti i raskalašne raspojasanosti glumačkog talenta nosi savršenu tanku glazuru hičkove junakinje.

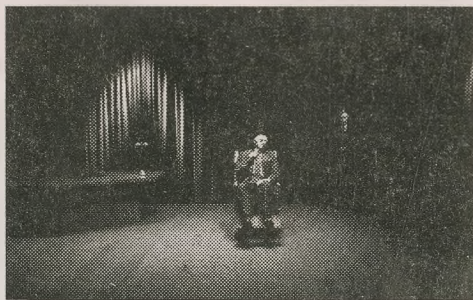
A da bi ikonografija "proradila", tu je i snimanje filma. Iz svog dubokog džepa Linč ovaj put vadi već više puta raubovanog patuljka u kolicima kao velikog šefa, kauboja koji govori poput lutke na baterije, telefone koji večito zvone u nepoznatim prostorijama, mafijašku braću koja povraćaju holivudski espresso, razmaženog reditelja s pozerskom golf palicom i naočarima "Džimi Tenor" čija

žena spava s čistim bazenom, i njegovu slatku malu sekretaricu, kao izvađenu iz MGM-ovog studija pedeset sedme... ne zaboravlja ni Andela Badalamentija, pa opijajuća slutnja leluja u vazduhu samoironi-

čno podsećajući koliko nas je već puta isti čovek vozio u nepoznatim pravcima, zavaravao otkrićima koja se nikad nisu desila i vezama među stvarima koje samo možda postoje.

Snimanje filma je, dakle, u istom ironičnom, samosvesnom duhu, u Linčovoj priči, zavera od koje direktno zavise životi. Zbog glavne uloge patuljak daje naređenje da se sve "ukine", reditelj je zbog tvrdoglavosti na ivici da ga ubiju, a film o kom je reč je – da se zatvori krug – mjuzikl iz epohe pedesetih.

Usputna hladnokrvna ubistva u pomalo tarantinovskom duhu dopunjavaju bazičnu *film noir* atmosferu, koju, uz scenografa i direktora fotografije, detektivskim i erotskim

težnjama, forsiraju dve heroine. Kao i svaki san, i ovaj ima usputne stanice, začudne intermeco-tačke, koje muče, i opsedaju i boje avanturu svojim sokom. Losandeleška plačljivica, "Ilorona", izvodi svoju plejbek tačku ispred čuvenih Linčovih zavesa dok ne padne u nesvest, đavo se krije iza holivudskog fast-fuda, rascerekani baba i deda se smanjuju na veličinu miševa, dok se ushićuju lepotama mitskog grada. Pre i posle ovih pažljivo produženih epizoda, glavni likovi se miksuju, rekombinuju, i ispituju mogućnosti svojih sudbina, dostupne tako čisto i tako snažno samo u gradu-simbolu kroz koji prolazi Malholand drajv, natkriljen palmama i okružen policajcima.

Prošavši kroz lavirint dosadašnjih opsesija, Linč se, nakon minimalističkog utvrđenja *Strejt priče*, vraća u svoj strašni, smešni, strasni parasvesni svet, u kom se, više nego ikad do sad, oseća miris starih žanrova i gde, negde duboko pod naslagama divljačne inspiracije skriven, vlada njima svojstven red.

MAJA UZELAC

KNJIGE

Šta znači stil

(Veselin Marković: *IZRANJANJE*, Beograd, Stubovi kulture, Beograd, 2001)

Roman Veselina Markovića *Izranjanje* s razlogom se gotovo odmah po objavljivanju našao u središtu jednog u prvi mah prećutnog, a zatim i otvorenog spora između dva žirija, možda zapravo i između dva viđenja savremene srpske proze. Dok mu je jedan žiri (Petković, Vučković, Delić) dodelio Vitalovu nagradu, ističući obnovu psihološkog romana i poredeći roman s velikim delima svetske književnosti, drugi žiri (Koljević, Marčetić, Brajović, Pančić, Ivkov) ne samo da ga nije video u istom svetlu pri dodeli NIN-ove nagrade već je iz tog pravca romanu upućeno mnogo strogih prigovora, najviše onih za jako rdav stil. Uz sve nedaće našeg književnog života, ipak se retko događa ovakva polarizacija. Čak ni onda kada je NIN-ovu nagradu dobila ništavna Danojlićeva proza *Oslobodioci i izdajnici*, a ne remek-delo *Opsada Crkve svetog Spasa* Gorana Petrovića, nije bilo neke ozbiljnije rasprave. Krićka debata o *Izranjanju* otuda je prava prilika da se postave neka važna pitanja, ali ne o tome da li se na roman Zorana Čirića *Hobo* moraju primeniti ista, i to ne samo jezićka, merila stila, već o tome šta je vrednost savremenog srpskog romana.

Izranjanje, valja to odmah i sasvim odrešito reći, jeste posebna knjiga u kojoj srpska proza dobija nešto veoma važno. Pre svega, to je vrlo neobićna, bizarna prića o junaku čija složena psihološka slika lagano izranja

pred strpljivim čitaocem. Ono što je u prirodi njegove psihotičnosti najvažnije jeste to da ona nije društvenoistorijski reprezentativna i uslovljena, kao što je bila od Bore Stankovića do Mihaila Lalića i Miodraga Bulatovića, niti je simbolićki zasnovana, kao kod Kiša, Pekića i Pavića; ona nije svedoćanstvo o tome da sa svetom nešto duboko nije u redu, kao kod Andrića, Crnjanskog i Isidore Sekulić, niti ima ironijsku funkciju kao kod Basare, Save Damjanova i Vojislava Despotova, itd. *Izranjanje* donosi autentićan sudar mirnog života, čoveka blage naravi sa usađenom kobi. Potreba uma da se razabere u zagonetnoj dubini čovekove psihe daje snagu Markovićevom pripovedanju.

Da je ostala jedna takva romaneskna fenomenologija, neka vrsta obraćuna narativnog uma s mogućnostima psihologije same priće i lika glavnog junaka, bilo bi to mnogo bolje no što je Marković odlučio da na psihološku dramu i detekciju nakalemi dilemu o reinkarnaciji i seobi duša. *Izranjanje* zaslućuje da izazove kontroverze pre svega za-

to što svoju najveću moć, a to je psihološka motivacija i fino poigravanje na granici realnog i mogućeg, psihotičnog i čudnog, zamenjuje primitivnom verzijom priće o dvostrukoj lićnosti svedenom na reinkarnaciju i seljenje duše. Na mestu najdublje književne misli jednog pametno i promišljeno vodenog romana uzdiće se beskorisna praznoverica zbog koje bi sav prethodni trud mogao da padne u vodu. I to ne samo trud pripovedanja već i ideja znanja kojoj se u romanu poklanja puno pažnje i još više čitava konstrukcija s pisanjem dnevnika. Možda će se opet neko pobuniti pred autorefleksivnim horizontom ispovešći, ili još više zbog uloge koju ima san u Markovićevoj prozi (prva zbirka prića *Šta propuste oni koji umru u snu*, 1992), ili prevideti ove odlike u korist teze o Markovićevom navodnom raskidu s prethodnom književnom epohom iz koje on zapravo poetićki izranja. Uprkos tome, sam osnov romana je ćvrsto vezan za njih, i to je u Markovićevoj prozi vrlo dobro.

Poslednje stranice romana, naravno, trebalo bi odbaciti jer je skoro ćitav epilog potpuno suvišan. Ali, to ne bi promenilo utisak kako su prva dva dela romana prespora i bez pravog zamaha mašte, za razliku od trećeg koji je odlićan i koji pokazuje pravu vrlinu

Markovićevog talenta (koji se mogao nazreti i u njegovim ranije objavljenim prićama). Ta sporost je osnovni razlog stilskih nedoumica: pošto se u pripovedanju vrlo dugo ćeka da bihevioralno, a tek zatim poniranjem u sebe koje je pokrenula detekcija, karakter bude zaokrugljen, to su izostali bolji, upećatljiviji izrazi, simbolićka napetost u karakterizaciji i metaforizacija izraza bez koje je pripovedanje odveć ravno i ogoljeno. Ono, doduše, mora biti takvo da bi se doćarao ovakav junak koji se sporo, sa teškoćama spušta u veće dubine svoje psihe, ka konaćnom horizontu događaja za koji treba utvrditi da li je istinit, ali to ne znaći da je nerazrešenost prirode junaka morala da pripovedanje tako dugo ćini plošnim i krtim.

Veselin Marković je predstavio junaka koji u sebi objedinjuje nekoliko važnih poetićkih mogućnosti. Pre svega, to je junak koji pokazuje koliko savremeni ćovek moće da bude daleko od izvesnosti o samome sebi, a paralela između njegovog života i Francuza iz XVII veka koji se u njemu reinkarnirao je ironićan kontrapunkt ideji ponavljanja i cikličnoj koncepciji istorije. Marković stalno pojaćava zagonetku odnosa sudbine i karakterata, života i smrti, ispoljene i skrivene ljudske prirode. Osavremenjivanje ovakvog raskola dopušta da se grananje priće i istraživanje poveće s metaforom kompjuterskih putanja, ili nelinearnog, leksikografskog pripovedanja (ćehovljevski odlićan detalj su, unošenje u priću *Enciklopedije Britanike* i kompjuterske pretrage podataka). To je veoma dobro, ali nije dobro što je bez većeg razloga sužen pogled u svet. Pripovedanje ostaje površno jer prića ne dostiće ni istorijsku ni antropološku težinu. A kada se i ideja normalnog života i znanja nađu na udaru primitivne seobe duše u tuće telo, onda od romana ostaje samo psihološka detekcija koja je odista dobro motivisana i izvedena.

U toj borbi za samosvest, mećutim, junak koji je i pripovedać propušta da za sebe zadobije najjaću stranu književne reprezentacije, a to je da psihološka napetost ostavi pravi pećat u jezićkom izrazu. Čak i na nekim mestima gde su takve omće izraza navućene oko nekog detalja, njegov junak ima potrebu da ih razreši i prokomentariše,

što priću ćini jasnijom i dokazuje moć pripovedaćeve logićke analize, ali oduzima šarm zagonetke i ćitaocu ne dopušta da sam prati skrivene jezićke tragove. Da je prića do kraja sazrela i bila umetnićki transponovana, a ne samo isprićevana, onda bi se po red osnovnog toka pripovedanja javljalo psihološki motivisano vrtloćenje samog pripovednog izraza, a toga u ovom romanu uglavnom nema. Ostaju zato ćutanja, glavobolje, jednostavnost i na kraju odlićno poni-

ΠΛΑΤΩ
KRITIKE

ranje do pogrešnog cilja. Pitanje romana Veselina Markovića zato nije da li je svaki izraz najbolje pronađen, jer ispravke koje se mogu lektorski uneti mogu da remete vrednost neke proze ali ne i da je odrede, već je to pitanje konačnog horizonta do kojeg se pripovedanje probija. *Izranjanje* je vredna književnost, njegov treći deo odlična proza, a epilog je sasvim pogrešan, no to za Veselina Markovića ne može biti dovoljno. Jer, kada pronađe pravi ritam priče i saznanja, Veselin Marković pokazuje i to da može da napiše knjigu koja će *Izranjanje* baciti u senku.

U prečutnom, pa onda i otvorenom sporu dva žirija, prema tome, trebalo je da trijumfuje neko treći. Najmanje pažnje poklonjeno je romanima Dragana Velikića, Vladislava Bajca i Davida Albaharija, ali je možda najveća krivica upravo do pisca ovih redova ako je hvaleći Vladimira Tasića i njegov roman *Oproštajni dar* omeo nekoga da se spontano odluči za ovu, najbolju knjigu prošle godine. I to će, upravo kao i kada je bilo reči o prozi Gorana Petrovića, narednih godina morati da se ispravi, da se ne prime ti kako je delo koje obećava poput *Dnevnika o Čarnojeviću* ili *Burleske gospoda Peruna, boga groma, Mansarde* ili *Cinka*, zaobideno. Jedino neće moći da se ispravi predsednik NIN-ovog žirija koji je iz pukog konformizma glasao protiv svojih uverenja, koja su, naravno, bila upravo na strani *Oproštajnog dara*, u šta pisac ovih redova nije ni sumnjao.

ALEKSANDAR JERKOV

SAVREMENA IGRA

Hod civilizacije

TOPOGRAFIJA EKSTREMA; autor i koreograf: Bojana Mladenović (Ad Hoc Lom Company); Bitef teatar

Već od svojih prvih radova, koreograf Bojana Mladenović zauzela je poziciju talentovane umetnice ekstravagantnog duha i idejnosti, neobičnih i efikasnih rešenja u savremenom plesnom izrazu. Sve osobenosti ove mlade umetnice imali smo priliku da vidimo i u njenoj novoj predstavi *Topografija ekstrema*, premda ostaje pitanje da li u dovoljnoj meri, ili da li dovoljno vešto upotrebljene.

Kompleksnu i ne tako lako čitljivu ideju *Topografije ekstrema* kreirala je i plesno oblikovala Bojana Mladenović, uz koautorstvo Dušana Murića. Njih dvoje su i jedini izvođači, tj. igrači u ovoj predstavi. Odgovarajući i nepretenciozan muzički ambijent, izvođenjem uživo, realizovao je duo Šik toksik.

Predstava se bazira na hodu civilizacije

od njenog nastanka, prelamajući se i šireći kroz svakodnevnicu ljudskog, običnog, ali sazrevanjem bogatog života. Tačka oslonca ove igracke celine jeste svojevrsan, izuzetno domišljat refren u vidu skica-poza, koji na neki način imitira najmonumentalnije segmente kulturnih i istorijskih tekovina, istovremeno i metaforično prikazane na platnu u dubini scene: *...Hristovo raspeće, Kosovka devojka, Stvaranje sveta, Mislilac...* Ovaj refren se uvek pojavljuje kao kakav epilog prethodno razmatrane faze (narasle do ekstrema) ličnog, ali i zajedničkog razvitka dvoje protagonista, pa shodno tome biva i različito izveden – harmonično, konfliktno ili, pak, zrelo i skladno. Međurefrenski intervali ispunjeni su pulsiranjem jednog mehanizma, koji čine dvoje, dakle njihovom prvobitnom istovetnošću, neobuzdanom strašću za vlastitim identitetom, sukobljenošću, osamljenošću, sve do iznova stečene skupnosti i harmonije. Efektnom završnicom "jedan uredno spakovani mehanizam, vođen strasnom igrom svojih delova, otiskuje se u svemir..."

Lucidnost ideje, kao i lucidnost mnogih koreografskih sentenci, ipak nisu bili dovoljni da od ovog dela sačine čvrsto i kompaktno plesno štivo. Katkad, ono se odlikuje britkim i duhovitim igrackim rešenjima (tako svojstvenim B. Mladenović), katkad takoreći praznohodajućim, koje doprinosi utisku previše usporenog tempa. Opskrbljena vedrom i enigmatičnom simbolikom svakodnevice, tj. situacija, stanja, sećanja, ova predstava uzvišenog senzibiliteta u jednom trenutku naglo polazi silaznom putanjom i to bukvalnošću svoje komunikacije (ispisana poruka okrenuta ka gledaocima, prejaka gluma i mimika), te joj polazi za rukom da vlastitu snagu pretvori u slabost. Nekakva iznudena emotivnost nas ophrvava i u sceni sa muzičkim igrackama, ali zato sledi jednostavna i moćna završnica uobličena zvukom i blizinom svemira. Snaga i slabost *Topografije ekstrema* stoje u nerazdvoživom spletu i teško da ijedna od ovih osobina može da dominira nad onom drugom.

Svake hvale i pažnje vredno je učešće Dušana Murića, igrača kojeg prepoznajemo po skoro organskoj sjedinjenosti s predstavom u kojoj igra. Murić je razvio zavidnu plesnu veštinu, oličenu u plastičnosti pokreta, brzini, neverovatnoj gipkosti. Izvođaštvo B. Mladenović nije pak odavalo istu predanost igri, ali osposobljenost i naučenost njenog tela pokretu ipak garantuju uspešan nastup.

Ako se ima u vidu to da Bojanu Mladenović možemo svrstati među koreografe čiji su već prvi radovi privukli kao magnet, onda se o ovom plesnom komadu može reći da nije u potpunosti ispunio očekivanja, ali i to da očekivanja nisu bila mala.

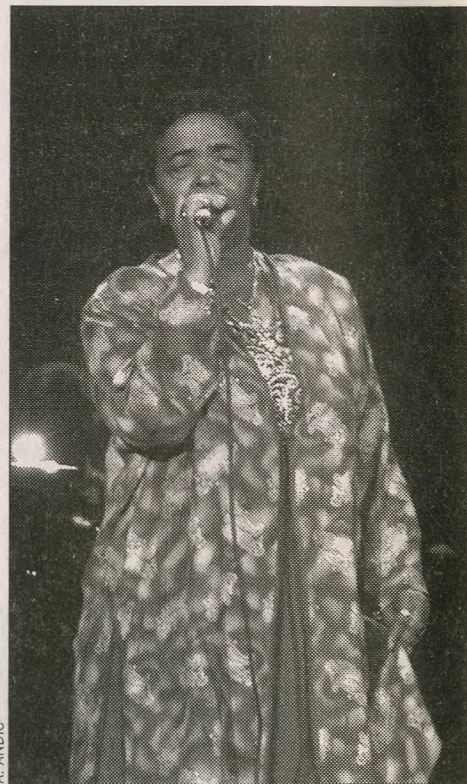
IVANA MILANOVIĆ

KONCERT

Okean oko struka

SEZARIJA EVORA, 10. april, Centar Sava" Beograd

Taman smo Esmu Redžepovu smestili u pravilnu perspektivu sa Amaliom Rodrigueza i Ma Dolores Pradero, kad naprasno prestate da važi ona stara *Proleće je, a ja živim u Srbiji*. Naime, najnovija kilava vlast ne samo da nas je dogurala do sankcija (...a baš nam krenulo) nego je ukinuto i proleće pa umesto Prvog maja valjda odmah čeka-

mo 29. novembar. Hladnoću, sneg i strah prasića razvejavao je međutim Sava centar ponovivši i drugo od svoja dva post-NATO gostovanja na portugalskom: pre godinicu Madredeus, sada Cesari(c)a.

Dašak ekvatorijalnih vetrova i mreška nje Atlantika stigli su nam iz Zagreba (dve večeri u "Lisinskom") na putu ka Stambolu, u okviru baka-Evorine turneje uz njen osmi studijski album *Sao Vicente Di Longe* (2001, *Lusafrica/BMG* – ovde dostupan kroz Automatik). Pošli su naravno s njenih Zele-nortskih ostrva (Cabo Verde) gde su se u lukama flamenko i fado poslednji put grlili na putu iz Iberije ka Amerikama; odskočna daska za pečalbu u Brazilu, Meksiku i Kubi, malecki arhipelag na kome je zelena u novom viđenju boja nade (*Regresso*). Mora da je život tamo lak & lep... za razliku.